

A KÖRÖSHEGYI KELTA KARD

NÉMETH PÉTER GERGELY

1987-ben Medgyesi László teherfuvarozó (Siófok, Bláthy O. u. 1.) a Kereki-Homokbányában avar temető leletmentését végző Költő Lászlónak egy töredékes, de jó megtartású kardot adott át. (1. ábra) A toktöredékek „lejártak” a kardról. Később az előkerülés helyszínét is megmutatta, a leletet egy már nem művelt homokbányában találta, a kard „kiállt az oldalfalból”, a bányaművelés szintjétől kb. 120-150 cm-re volt, egyéb lelet nem került elő. Többszöri terepbejárások során a bánya területén őskori és középkori kerámia-töredékek mellett kelta kerámia is előkerült: nagyobb edény váltötöredéke,¹ (VI. t. 1.) A kard restaurálás előtti rajza (I–II. t.) a toktöredékek elhelyezkedését is mutatja.

Az előkerülés helyszíne minden bizonnyal azonos a Draveczy Balázs által Birkaaklok néven említett kelta lelőhellyel.²

A kard ép, csak a tokból hiányzik 1-1 darab, mindkét oldalon. A hüvely díszítése a hiányzó darabokon is folytatódott. A kard négyzetes átmetszetű markolatnyújtványa kettős gombban végződik. Mindkét gomb felül árkolt, az alsó gomb árkolásának formázata nyereg alakú. A markolatnyújtványon ferde, egyenes bevágások láthatók. A kard válla asszimmetrikus, erősen levágott. A penge középbordája enyhén kiemelkedő, a penge éle helyenként töredezett. A kard vége lekerékített. A korróziótól letisztított felületen több apró beütés látható. A kard hossza 74,7 cm, a markolatnyújtvány hossza 9,8 cm, a penge legnagyobb szélessége 4,8 cm, a felső markolatgomb átmérője 1,3 cm, az alsóé 1,46 cm. (2. ábra és III. t.)

Az előlap felső része maradt meg, a de Navarro-féle típusbeosztásban a tok szája az A2 típusba tartozik.³ A bevésett minta jól kivehető, helyenként azonban elmosódott, néhol pedig, ahol korrózió miatt lepattogzott, a vaslemez felső része hiányos. Ahol a bevésés elég erős volt, a lepattogzott felület alatt is halványan látszik a minta. A díszítés részletezésére később visszatérünk. A töredékes darab hossza 24,9 cm, a legnagyobb szélessége 5,61 cm. (3. ábra és IV. t. 2.)

A hátlap töredékén a kardfüggesztő jó állapotban maradt meg. A trapézalakú kiemelkedés szélei kiemelkednek és közepén bordázott. A felső rögzítő körlap árkolással, az alsó bordával kapcsolódik a középső taghoz. Az alsó körtágban a rögzítő szeg feje látszik. De Navarro I. e. típusba tartozik.⁴ Ezen a töredéken a díszítés nagyon rosszul kivehető, de néhol

megmaradt. A hátlaptöredék hossza: 16,1 cm, legnagyobb szélessége 5,4 cm, a függesztő hossza 2,1 cm, magassága kb. 0,6 cm. (4. ábra és IV. t. 1.)

A harmadik töredéken a köralakú hüvelyszorítók megmaradtak.⁵ A restaurálás során kiderült, hogy a díszítés a hüvelyszorítók alá is benyúlik. A hüvelyszorító szalag egyenes.⁶ A koptató felső része félgombbal indul, majd árkolással díszített, mindkét oldalán beütés látszik, de Navarro I. δ típusba tartozik.⁷ Hossza 16,8 cm, legnagyobb szélessége 4,3 cm. (5-6 ábra és V. t.)

A kardtöredékek mintájának leírása

1. Az előlap felső része

A bevésett díszet keretelés zárja le, a tok felső részén ez követi a tok ívét. A tulajdonképpeni minta sárkánypár motívummal indul, az állatalakok feje és szeme kettős bevéséssel készültek, „hátuk” szintűgy, melyet vastagabb bevésések emelnek ki. A sárkányok alsó „csőréből” kiinduló kettős vésés egy-egy körre alakul át a minta felső harmadának közepén. A körök belső részén ívelt vonal található, mely a „hátakhoz” csatlakozik. A két kört lefelé mutató virágkehely hangsúlyozza, akárcsak a „hátak” zárásánál egy-egy. A szimmetrikusan megrajzolt „hátak” újabb körökbe mennek át, melyet P-alakú rajzolat oszt ketté. A jobb oldali minta itt sérült, de a baloldali jól kivehető beütött pont és cseppmotívum után a rajzolat lira formából kinövő maszk-ábrázoláshoz hasonló mintát mutat, melyet alul újabb pont zár le. A restaurálás előtti rajz megerősíti, hogy a maszk-ábrázolás felépítése szimmetrikus.

A mintázat további része is csak a baloldali, jobban megmaradt részből következtethető ki, de a jobb oldali is minden bizonnyal hasonló lehetett, legalábbis a töredékes rész erre utal.

A kettős vésetek keresztezik egymást, majd a baloldali részen kettős keretezésbe foglalt két cseppmotívum található, a jobb oldali rész keretezése is hasonló, de bonyolultabb mintát foglal magába, mely sajnos nehezen kivehető, vagy talán lótvuszvirág, esetleg hármastforgó (triskeles) lehet. A jobb oldali kettős véset lendületes ívben a baloldalra fordul és egy köralakú mintához csatlakozik, melyben nehezen kivehető véset található. A kör felett és alatt keretben palmetta-derivátum rajzolódik ki. Mindkét szélső kettős véset

tovább folytatódik a széleken, de nem keresztezik egymást újra.

A tok jobboldalán a felső rész lepattogzása miatt a vézés nagyon rosszul látszik. Egy elliptikus díszítő-rész elemei maradtak meg. Ebben lótuszvirág vagy palmetta-derivátum lehetett térkitöltő motívumként, de lehet, hogy a restaurálás előtti rajz alapján nem szerepelt kitöltő díszítés.

A középső részből a szélső kettős vézés fut tovább és két ágra szakad, között hurokszerű kettős vézés díszíti. A két ág újra egyesül és merőlegesen tart a kardtok baloldala felé.

A megmaradt toktörredék középső részének balszélén szintén sérülés van, valószínűleg egy megkettőzött kettős motívum indul ívelt alakban és lefut újra a tok baloldalára, majd az említett jobboldali kettős vésszel találkozik.

A keretező kettős vésetek között egy köralakú minta van kialakítva, benne ívelt vonalak futnak. A kör vésete kettős és szintén kettős ívelt ág veszi körül fent és lent, benne a korábbihoz hasonló palmetta-derivátummal.

A toktörredék alsó részének rajzolata több kettős vésetre bomlik, esetleg egy újabb köralakú díszítést lehet megfogni. Elképzelhető, hogy a hiányzó tokrészen ez a motívum ismétlődött.

2. Hátlap

Itt a díszítés nagyon elmosódottan látszik, esetleg a hátlap is merőlegesen lefutó vonalakkal volt keretelve. A kardfüggesztő alatt halvány bevésés található, majd lejjebb egy kettős, ívelt vézés jól kivehető, mely a jobboldal felé tart gyengén ívelve. A motívum indulása alatt újabb kettős, ívelt vésetek láthatók.

3. Koptató

Mint említettük, a megmaradt részen a minta a hüvelyszorítók alá is benyúlik és maguk a hüvelyszorítók is díszítettek. A hüvelyszorítók szélei kiemelkednek, belső részen köralakú vézés van, a kettőt bordák kötik össze. A koptató előlapjának felső részén a minta gyengén látszik, és több pontján (akárcsak a hátlapon) nehezen értékelhető. Mindkét oldalon indadísz vonul végig, mely szabályos közönként köröket alkot (ez a hátlapon nehezen kivehetőbb). A körökből fordított S-alakú díszítés emelkedik ki. A körök belső díszítése az előlap felső részének megoldásához hasonlít.

Az előlap díszítésének lezárása a felső toktörredékeknek a sárkánypár alatti véset indulásához hasonló. A tulajdonképpeni koptató külső oldalán is megfigyelhető egy kacsos indadísz részlete.

A kőröshegyi kelta kard sárkánypár ábrázolása a De Navarro II. típusba, a későbbi változathoz tartozik.⁸ Az állatalakok itt teljesen beolvadnak a díszítésbe. A sárkányábrázolás eredeti értelme mintha háttérbe szorulna, a sárkányok bekomponálódnak a díszítésbe. Az állatok „szájából” kinövő indadísz önálló életre kel, s az állatok „hátnak” díszítése félköríves

bevágásokkal is mintha csak ürügy lenne egy egyfajta díszítés alkalmazására. A sárkánypár dísz alsó lezárása nagyon stilizált emberfejre emlékeztet.¹⁰ A magyarországi kardstílus egyik jó jellemzője az, hogy a látszólag szabadon futó díszítés valójában szigorú komponálás eredménye, ez a felső motívumnál, valamint a további vésett díszítésnél jól látszik. A mintavezetés több pontos körszerű díszítést alakít ki, ez az elképzelés már a Cernon-sur-Coole-i kardon feltűnik,¹¹ bár ott nem alakulnak ki teljes körök.

A díszítés bonyolult elrendezésű vonalmintában folytatódik, amely azonban mégis bizonyos szimmetriát mutat. Nem tudjuk, hogy a hüvely hiányzó darabján a fenti minta ismétlődik-e, vagy pedig az alsó részére jellemző hurokmintás dísz, mindkét variáció lehetséges.

A hátlap felső törredékének díszítése hiányos volta miatt értékelhetetlen. Az alsó törredék mintázata hasonló az előlap alsó részének rajzolatával. A kőröshegyi markolathoz hasonló darab a staňkovicei 1. sírből került elő.¹² A szerző a sírleletet a LT Cla időszakban datálja.¹³ De ilyen markolatzárás figyelhető meg a pilinyi kardon is.¹⁴ A fotó alapján nehéz meghatározni a kard korát (a koptatórész sem látszik), de a többi tárgy inkább a LT C2 időszakba keltezhető.¹⁵ Ily módon a markolatot nem tekinthetjük pontos kormeghatározó elemnek.

A kardot méretei, a pengén végigfutó erős borda hiánya, és a vállkiképzés a korai kelta kardokkal rokonítja.¹⁶ A kard ahhoz a körhöz tartozik, mely a Cernon-sur-Coole-i és a drňai kardot is magába foglalja,¹⁷ a magyarországi példányokat nézve a halimbai¹⁸ áll közel hozzá.

A Cernon-sur-Coole-i és halimbai darabokhoz képest a hangsúlyozott „sátozás” csak a sárkánypár „hátnak” marad meg, kitöltő motívumként a lótuszvirág és palmetta-derivátum előtérbe kerül. A halimbai kardhoz hasonlóan a sárkánypár és magyar kardstílus díszítőelemei együtt fordulnak elő,¹⁹ sőt itt már egybekomponálódnak. Ezt a feladatot a kard készítője meszerien oldotta meg. A kőröshegyi kard készítése a korai és középső kelta kor átmeneti időszakára tehető, tehát az i. e. 3. század elejére.²⁰

Az ábrázolás korai elemei mellett a kardkoptató zsinórozás-szerű díszítése is idetartozik.²¹

A kard hosszú ideig használatban volt, ezt bizonyítja a kardtokon felfedezhető javítás.^{21/a} Kőröshegyi szórvány kelta leletekről több ízben történik említés, azonban ezek nehezen értékelhetőek. 1896-ban a földvári villák építésekor kerültek elő edények és érmék, de a lelőhely minden bizonnyal Balatonföldvárhoz tartozik.²² Lázár Béla házában az 1940-es években került elő urna - ez a lelőhely biztosan Balatonföldvárhoz tartozik.²³ 1903-ban került elő újabb kelta edény, ennek azonban nem tudható a leltári száma.²⁴ A múzeum gyűjteményében szerepelt egy kelta érme,²⁵ ez ma már nincs meg, de a tárgy leírása („egyik oldalán női fej, másikon harci szekeret húzó lovak”) nem a kelta érmeképekre jellemző.²⁶ Hunyady Ilona

két kelta edényről tesz említést,²⁷ ezek közül a 128. ltsz-en említett tárgy száma téves, nem is található a múzeum gyűjteményében. A másik edény adatai helyesek,²⁸ és a LT C időszak végére keltezhető. (7. ábra és VI. t. 2.)

Sajnos a kőröshegyi kard szörványként került elő. A lelőhelyen újabb sírok előkerülésével már nem na-

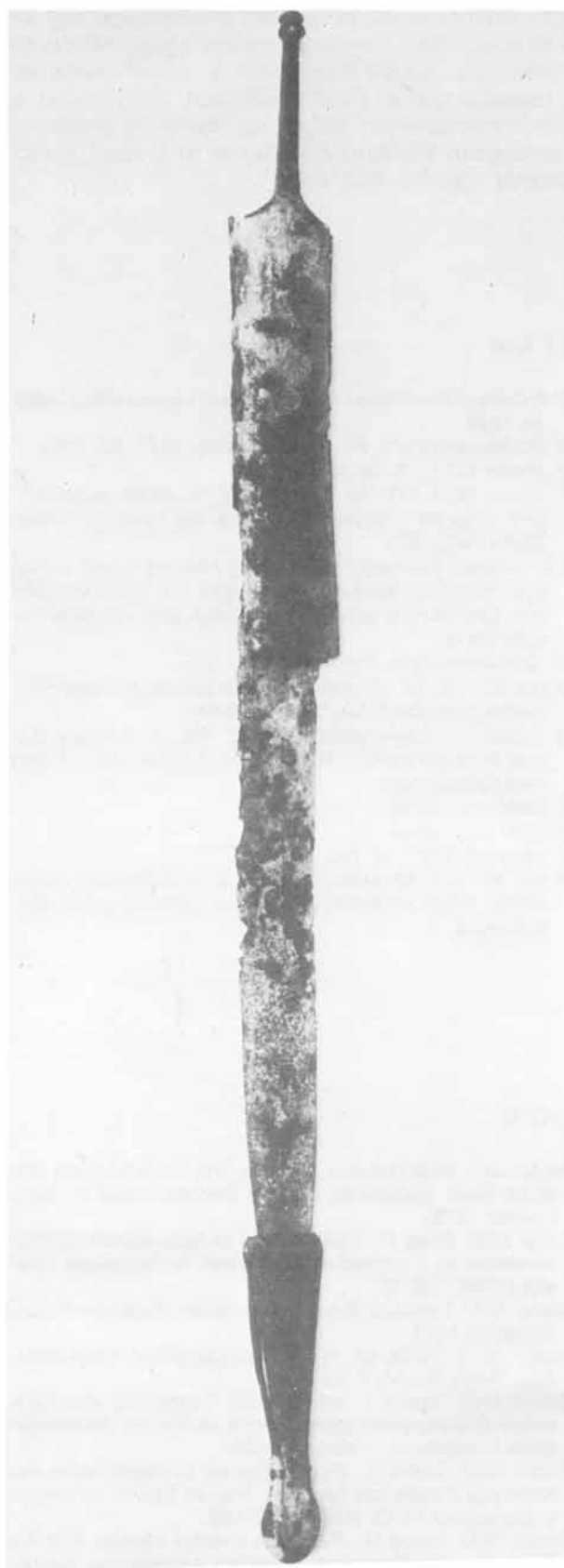
gyon számolhatunk, de esetleg a kőröshegyi régi leletek pontosítása még újabb adattal egészíthetik ki ismereteinket. A kard önmagában is fontos a kelta kor kutatására nézve. Fontos adatokat szolgáltat a sárkánypármotívum térbeli és időbeli terjedésére. Esetlegesen következtetéseket lehet levonni a sárkánypár típusok változására.

J E G Y Z E T E K

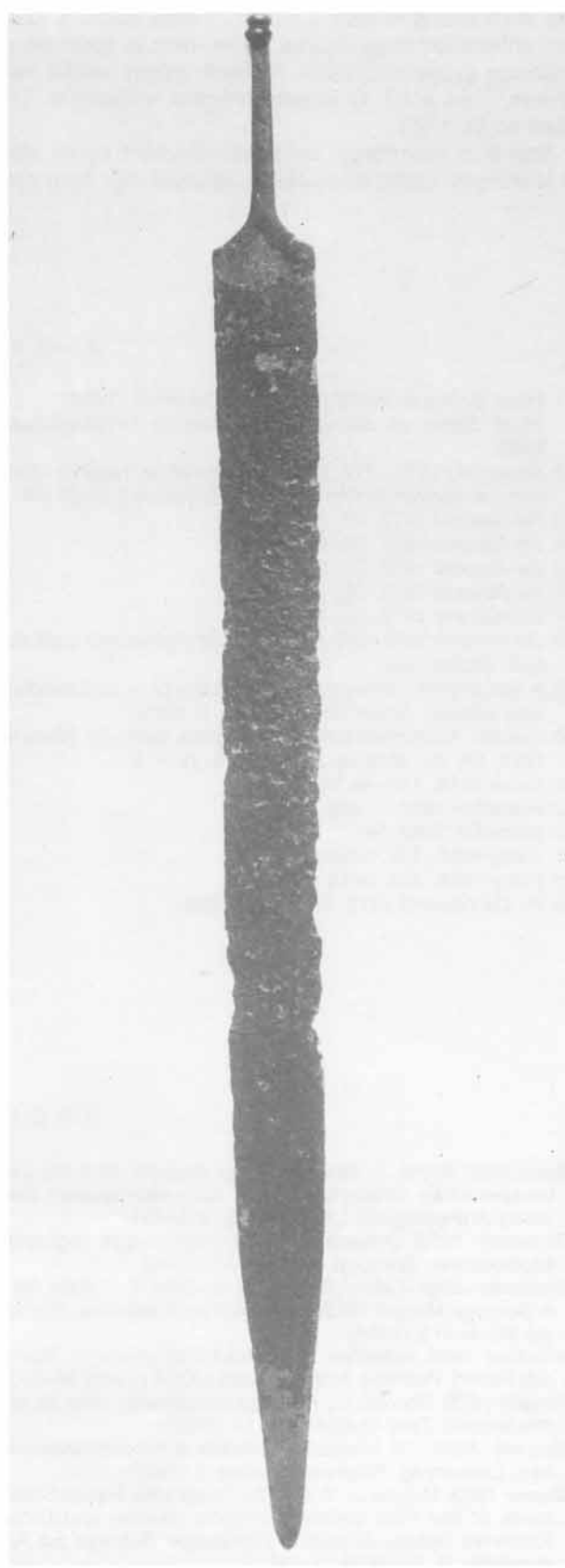
- 1 *Honti Szilvia* és *Költő László* terepbejárása, 1988.
Honti Szilvia és *Németh Péter Gergely* terepbejárása, 1990.
- 2 *Draveczy* 1970., 124. Ezt alátámasztja az, hogy az újból beindult bányaművelés során sok birkacsont került elő.
- 3 *De Navarro* 1972. 23. 3. ábra 4.
- 4 *De Navarro* 1972. 28. 8. ábra 3.
- 5 *De Navarro* 1972. 29. 9. ábra 1.
- 6 *De Navarro* 1972. 30. 10. ábra 1.
- 7 *De Navarro* 1972, 31. 11. ábra 5.
- 8 *De Navarro* 1972. 218. A sárkánypár motívumról legújabban: *Szabó* 1989.
- 9 A sárkánypár motívum összekötésére pl. a csabrendeki kard szolgál. *Szabó* 1971. 56. 25. 1. ábra.
- 10 Hasonló kiképzésre példa a vojvodinai kard. *De Navarro* 1972. 94. 26. ábra és *Szabó* 1976, IV. t. 3.
- 11 *Duval* 1978. 114. és 117. kép
- 12 *Holodňák* 1988. 7. kép 1.
- 13 *Holodňák* 1988, 54.
- 14 *Patay* 1956. XIX. tábla 8.
- 15 *Patay* 1956. XIX. tábla 1-7.
- 16 Pl. *De Navarro* 1972. II. tábla 4., 360.
- 17 A Cernon-sur-Coole-i és a drnai kard kapcsolatáról: *Megaw* 1973.
- 18 *De Navarro* 1972. 24. ábra és *Szabó* 1971. 22. ábra.
- 19 *Szabó* 1976. 28. és 35. jegyzet.
- 20 *Szabó* 1982. 177. és *Szabó* 1990. 19. és 84. jegyzet.
- 21 Erre hívja fel a figyelmet *Bujna* a 49. típus leírásakor. *Bujna* 1982, 337.
- 21a Hasonló jelenséget figyelt meg *Horváth László* a magyarszerdahelyi kardon. *Horváth* 1979. 59. Természetesen nem lehet kizárni azt, hogy a hüvelyt több darabból készítették el.
- 22 *Draveczy-Sági-Takáts* 1964. 32. old.
- 23 Uo. 32. old., és *Honti Szilvia-Költő László-Németh Péter Gergely* terepbejárása 1988. III. 9-én.
- 24 *Draveczy-Sági-Takáts* 1964. 32. old., ill. Somogy Megyei Múzeum (továbbiakban SMM) Adattára 491. A lelet nem azonosítható.
- 25 SMM ltsz.: 8740.
- 26 SMM leltárkönyv.
- 27 *Hunyady* 1957. 47. old.
- 28 Uo. 47. old. Az edény leltári száma 8739 (régí szám: II/119) 1933-ban került be *Razgha Gyula* főjegyző aján-dékaként.

I R O D A L O M

- Bujna* 1982. *Bujna J.*, Spiegelung der Sozialstruktur auf Latenezeitlichen Graberfeldern im Karpaten-becken. *Památky Archeologické LXXIII* (1982) 312–431.
- Draveczy* 1970. *Draveczy B.*, Somogy megye régészeti képeskönyve. Somogyi Múzeum 17 (1970)
- Draveczy-Sági-Takáts* *Draveczy B.-Sági K.-Takáts Gy.*, A Somogy Megyei Múzeumok régészeti adattára. Somogyi Múzeum 2 (1964)
- Holodňák* 1988. *Holodňák P.*, Kelták Pohrebiste ve Strednim Poohri. *Památky Archeologické LXXIX* (1988) 38–105.
- Horváth* 1979. *Horváth L.*, A magyarszerdahelyi kelta és római temető. *Zalai Gyűjtemény* 14 (1979).
- Hunyady* 1957. 19. *Hunyady I.*, Kelták a Kárpát-medencében. *Leletanyag. Régészeti füzetek* 2 (1957).
- Megaw* 1973. *Megaw J. V. S.*, The Decorated Sword-Scabbards of iron from Cernon-sur-Coole (Marne) and Drňa, Rimavská Sobota (Slovákia) *Hamburger Beiträge zur Archäologie* III, 2 (1973) 11-137.
- De Navarro* 1972. *Navarro J. M. de*, The Finds from the Site of La Tene. Scabbards and the Swords Found in them. London 1972.
- Patay* 1956. *Patay P.*, Újabb kőkori és kelta leletek nógrád-kövesden és a nógrádi dombvidéken. *Archaeológiai Értesítő* (1956) 186-191
- Szabó* 1971. *Szabó M.* A kelták nyomában Magyarországon. Budapest 1971.
- Szabó* 1976. *Szabó M.*, A „magyar kardstílus” kialakulása. *Alba Regia* XI (1976) 25-37.
- Szabó* 1989. *Szabó I.*, Beiträge zur Geschichte des Keltischen Drachenpaarmotivs. *Communicationes Archaeologicae Hungaricae* (1989) 119–128.
- Szabó* 1982. *Szabó M.*, Remarques sur la classification des fourreaux d'épée dits hongrois. *Hautes Études du monde gréco-romain* III/13. (1982). 175-190.
- Szabó* 1990. *Szabó M.*, Pannonia a római foglalás előtt (La Tene-kor) In: *Pannonia régészeti kézikönyve*, szerk.: *Mócsy A. és Fitz J.* Budapest 1990.

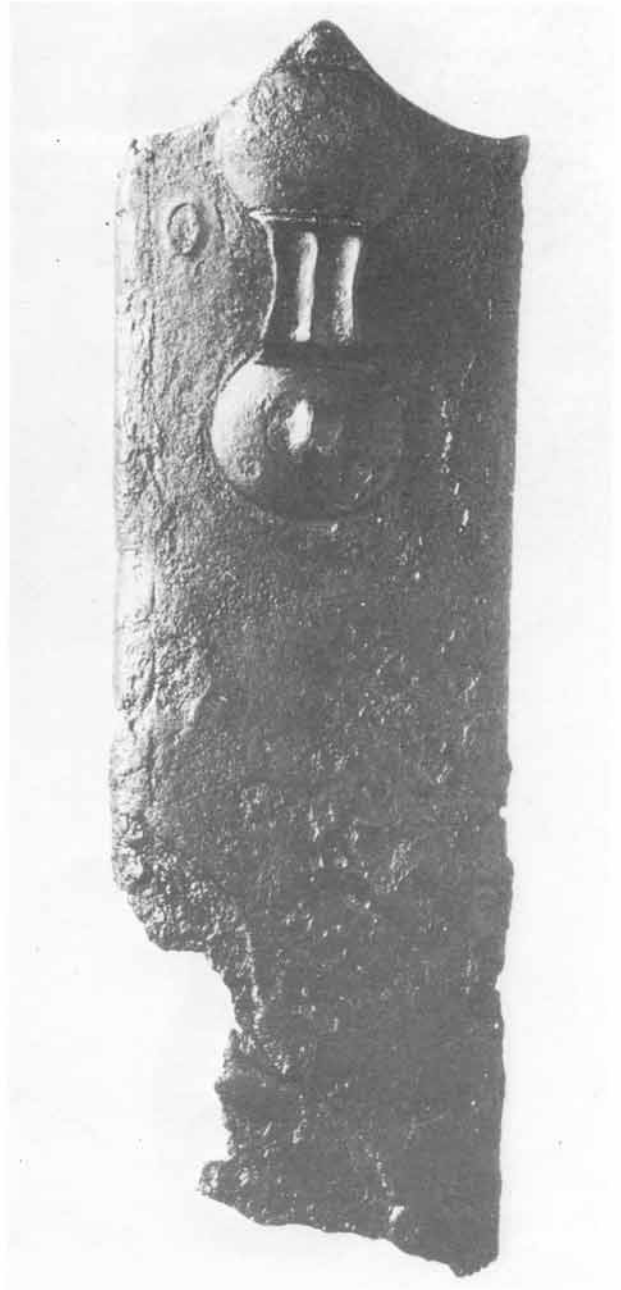
1. kép. A kőröshegyi kard restaurálás előtt

2. kép. A kőröshegyi kard pengéje restaurálás után

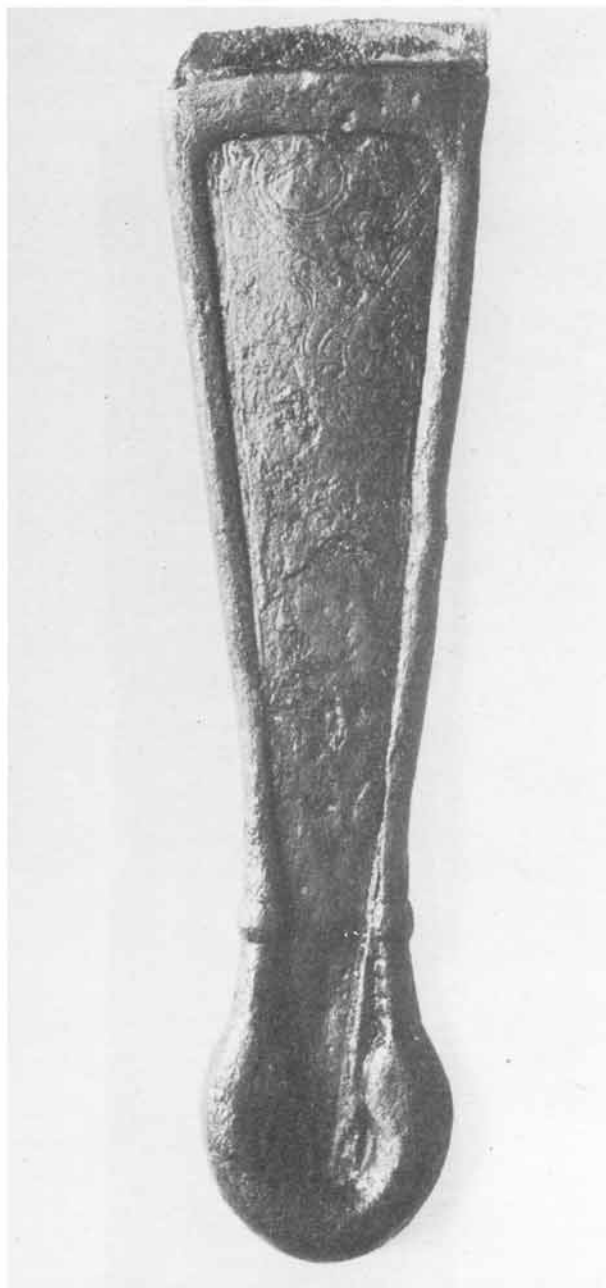
3. kép. A kardtok előlapja

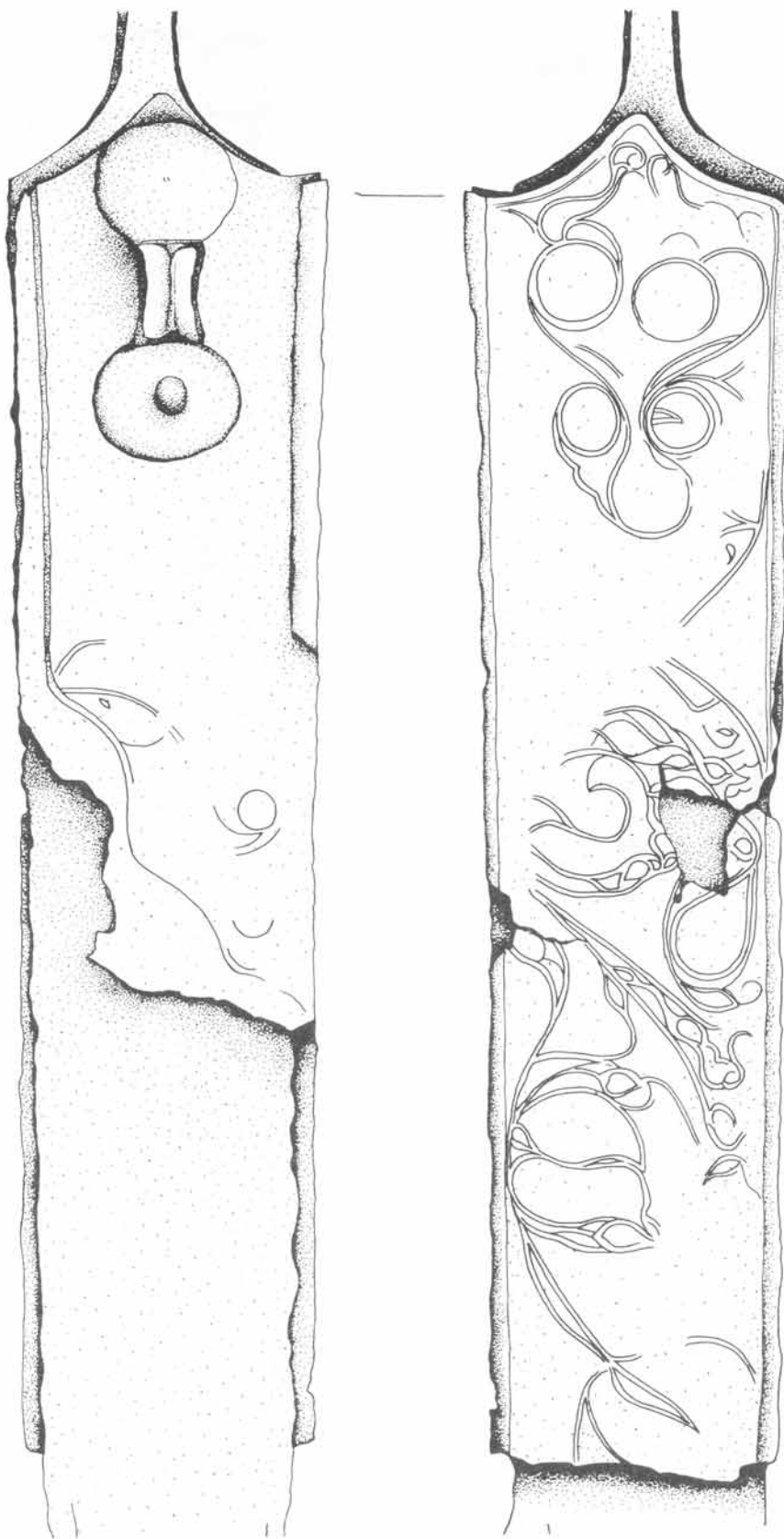
4. kép. A kardtok hátlapja

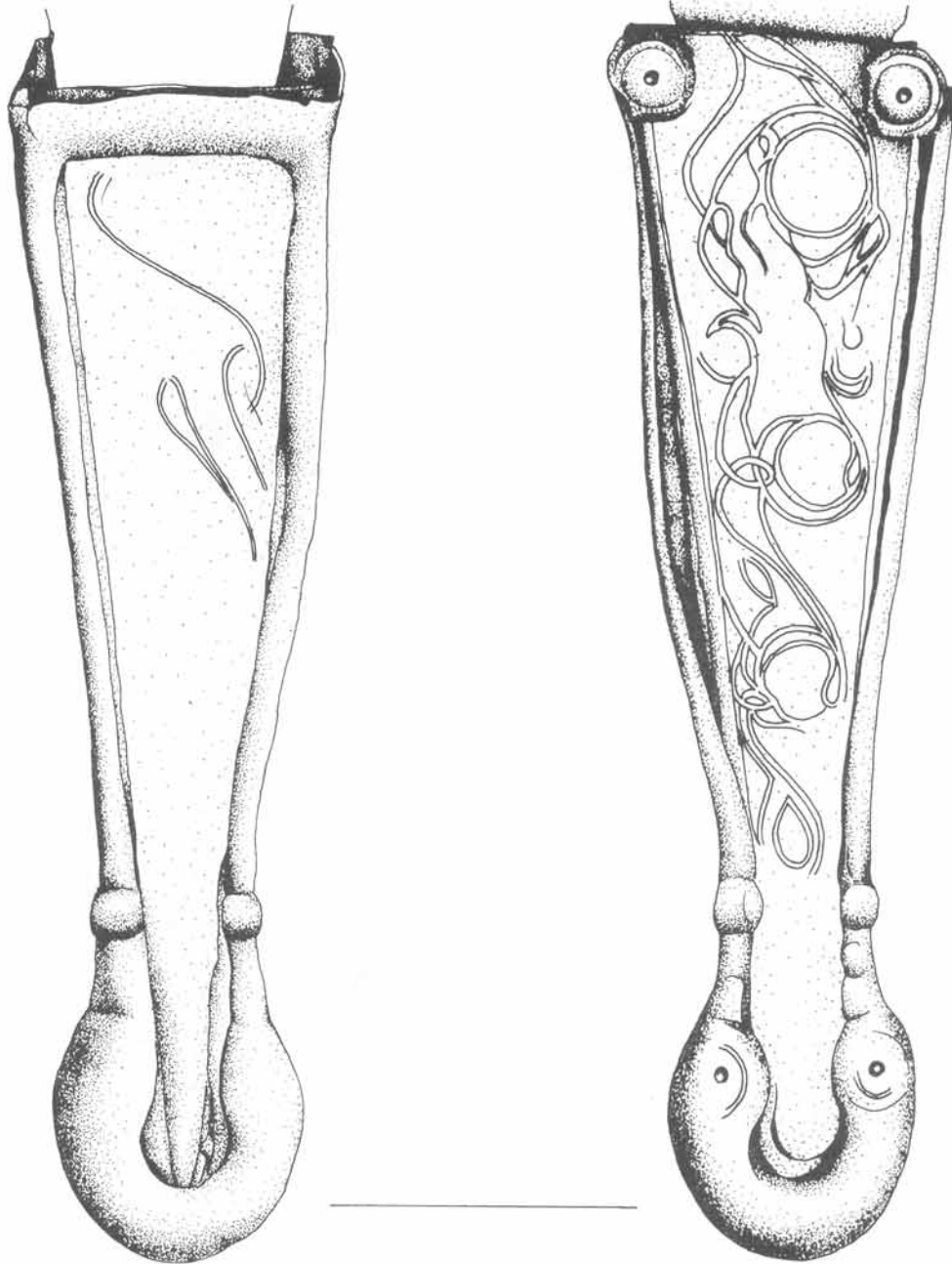
5. kép. A kardtok alsó része. Előlap.

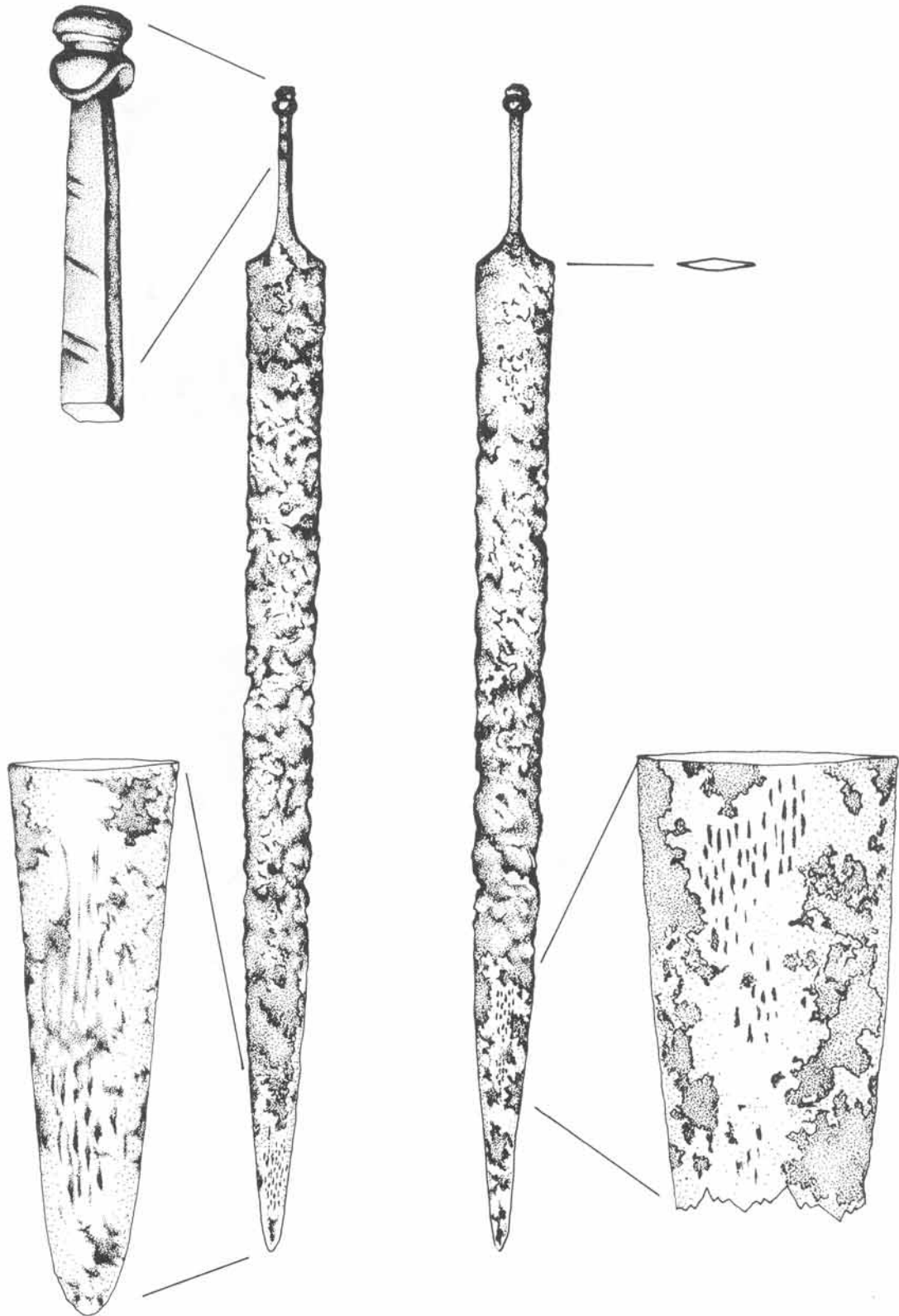
6. kép. A kardtok alsó része. Hátlap.

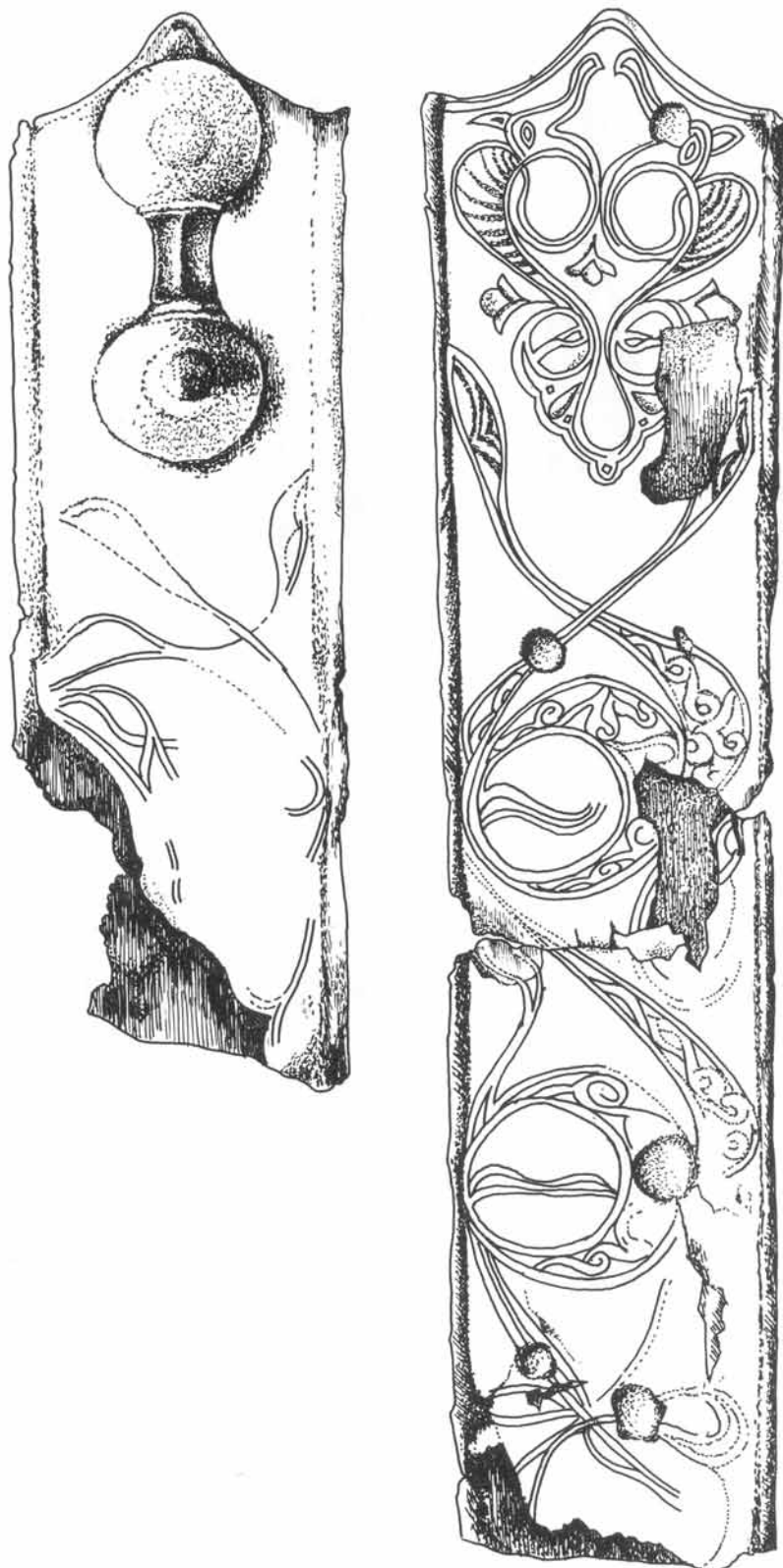
I. tábla. A kard restaurálás előtt

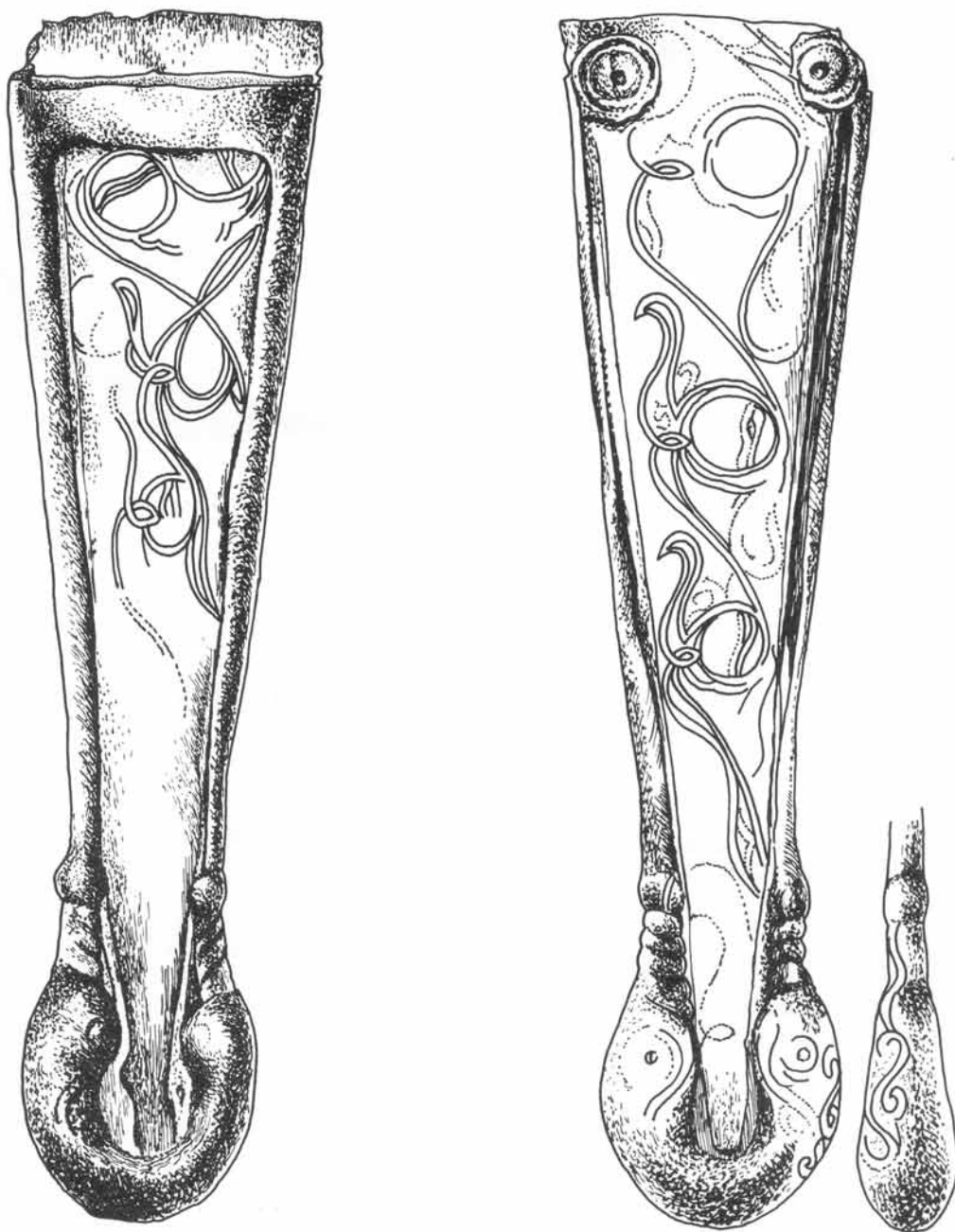
II. tábla. A kard restaurálás előtt

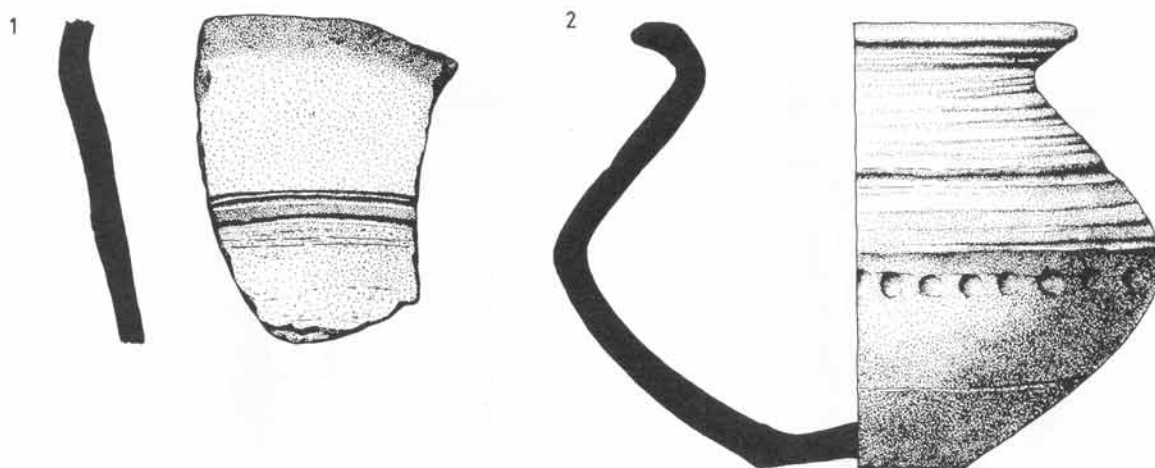
III. tábla. A kard pengéje

IV. tábla. 1. Az előlap felső része restaurálás után. 2. A hátlap felső része restaurálás után.

V. tábla. A kardok alsó része restaurálás után

VI. tábla. 1. Edénytöredék Kőröshegy-Birkaaklok lelőhelyről. 2. Edény Kőröshegyről

PÉTER GERGELY NÉMETH: CELTIC SWORD AT KŐRÖSHEGY

Resume

In 1987 a Celtic sword was found as sparse remains in a provenance at Birkaaklok. During the surveys fragments of Celtic ceramics were found (pl. VI. 1). The remaining sheath fragments (fig. I-II. and III-IV. - pre- and post-restored condition) preserved masterfully engraved decoration. Besides the representation of the de Navarro II. type dragon-pair the characteristics of the Hungarian Sword Style can also be noticed.

The sword found at Kőröshegy belongs to the group represented by the swords from Cernon-sur Coole, Drna and Halimba. The manufacturing of the sword from Kőröshegy can be dated to the beginning of the 3rd Century. The other data on Kőröshegy are uncertain; the pot on fig. VI. might have been found at the same place.

PÉTER GERGELY NÉMETH: DAS KELTISCHE SCHWERT VON KŐRÖSHEGY

Zusammenfassug

Im Jahre 1987 kam am Fundort Kőröshegy-Birkaaklok als Streufund ein keltisches Schwert zum Vorschein. Im Zuge von Geländebegehungen auf diesem Gebiet wurden Fragmente keltischer Keramik gefunden. (Taf. VI. 1) Die erhalten gebliebenen Bruchstücke (Taf. I.-II. und III.-IV. - Zustand vor und nach der Restaurierung) bewahrten ihre meisterhaft gravierten Verzierungen. Neben der Darstellung des Drachenpaares vom Typ de Navarro II. sind auch Kennzeichen des

ungarischen Schwertstils zu erkennen. Das Schwert von Kőröshegy gehört zu dem Kreis, den die Schwerter aus Cernon-sur Coole, Drna und Halimba vertreten. Die Anfertigung des Kőröshegyer Schwertes kann auf Anfang des 3. Jh. angesetzt werden. Die übrigen, sich auf Kőröshegy beziehenden Daten sind unsicher; das an der Tafel VI. vorgestellte Gefäß kam eventuell an einem Ort zusammen mit den Schwert zum Vorschein.